

SZŰZEK KOSZORÚJA

IRTA: RÓNAY GYÖRGY

A tizenhatodik század harmadik harmadában lassan erőre kapó ellenreformációs szellemnek Telegdia Miklós és Monoszlói András mellett Pécsi Lukács volt legtevékenyebb képviselője. A keresztény katolikus átlagközönségének lelki szükségleteit igyekezett kielégíteni. Világi ember volt, kétségkívül jól ismerté az olvasók izlését és problémáit, ezekhez igazodott tehát írói működésében. Legnevezetesebb és legszebb munkája a Nagyszombatban 1591-ben megjelent Keresztény szűzek tisztességű koszorúja.

A koszorú fordítás németből: eredetijére Rapaics Raymund talált rá Lucas Martini *Der Chrislischen Jungfrauen Ehrenkrantzlein*-jében, mely Prágában 1581-ben látott napvilágot (*Botanikai Közlemények* 1931, 5. f.). Martiniról a német írói lexikonok nem tudnak. Könyve az ellenreformáció termelte erkölcsbotanikai munkák közé tartozik. Rudolf alatt a Habsburg birodalom központja Prága volt, művészek, tudósok és kalandorok egyaránt tódultak oda.¹ Pécsi Lukács, mint Kutassy püspök familiarisa valószínűleg megfordult ott a kancellár kíséretében s így kerülhetett kezébe Martini Koszorúja, melyet azután sietett tolmácsolni magyar közönségének. Bár ajánlólevele záró mondatát, mely szeint munkáján háza mellett való füves kertjében dolgozott, semmi okunk sincs úgy magyarázni, mintha fűvészkertet berendező botanikus lett volna, műve létrejöttében bizonyára szerepe van a humanizmus fölkeltette természettudományos érdeklődésnek is. S bár nem kapcsolhatjuk szorosán a botanikai munkákhoz, mint régebben tették (pl. Alföldi Flatt Károly a *Természettudományi Közlönyben*, 1900), nem feledkezhetünk el róla, hogy ebben az időben jelentek meg az első magyar tudományos jellegű humanista növénytari-orvostani művek, így Melius *Herbariuma* Kolozsvárt és a salernista Frankovits Gergelyé Monyorókeréken, továbbá Beithe István *Nomenclater Pannonicusa* és *Füves* könyve Németújvárott. Pécsi Lukács Koszorúját tehát úgy tekinthetjük, mint távoli vetületét a tudós humanizmus természettudományos, orvosi-botanikai érdeklődésének a népszerűbb vallásos-erkölcsoktató irodalom területén.

Műve pedagógiai célzatú. Előszavában nyilván külföldi törekvések visszhangjaként, magyar földön elsőnek foglal állást a növevelés intézményessége mellett s így pedagógiánk történetében számon tartandó.

Nem hangoztat humanista pedantériával elveket.² Írásában «semmi

¹ H. Jelinek : *Histoire de la littérature tchèque*, é. n. I. bez.

² Turóczi-Trostler József : *A magyar nyelv felfedezése*, 1933, II. r. 2. fej. 64—86. l.

egyéb nincsen jámbor fölnevelésre való dolgoknál, melyek szép virágokhoz vannak hasonlítatva és arany, ezüst fonálhoz és egyéb színű selymekhez.» Ne vegye tőle senki rossz néven ez intést, nem akar ő az igaz tanító pásztorok tisztjébe hágni ; kötelességét teljesíti csupán, mert «valamivel tudjuk az kisdedekbe az isteni ismeretet nevelni, azzal tartozunk egyenkint, valamint hozzáférhetünk, vagy példabeszéd által, vagy írással, szép szentenciákkal, képeknek példájával, igaz históriáknak előbeszélésével, komédiáknak, tragédiáknak és játékoknak előhozásával, hogy az ifjúságban növekedjék az engedelmesség, emberség és jó erkölcs». Ami a komédiák és tragédiák hatásának emlegetését illeti, bizonyára a német protestantizmus Melanchtontól igazolt, modernül moralizáló antik tragédia-kultuszának katolikus közvetítésű magyar megszólalása s olyan elgondolásokra mutat, melyek Bornemisza Elektrafordításának is ihletői voltak. A humanista műveltségű, Ransanust kiadó, naptárszerkesztő, jogtudós Pécsi Lukácsnak az ilyen törekvések csak rokonszenvesek lehettek.

Könyvében négy dologról emlékezik meg. *Előszőr* megjelenti, hogy a szemérmes szűzek a jóságos erkölcsöket minemű helyen találhatják meg, midőn a lelki füves kertről, az abban rendelt ágyakról és plántáltatott füvekről szól. Ez az igaz veteményeskert az anyaszentegyház. Három rendbeli veteményes ágyak vannak benne. Első a természet rendelése, a születésünktől belénk oltott hajlam a jóra. Második a Szentírás és a szóbeli tanítás. Harmadik a jó példa.

A *második részben* megmutatja a szűzekhez illő jó erkölcsöket, hasonlítván azokat bizonyos virágokhoz. Az igaz füves kertben húszféle virág virul, mint ahogy a leányzó szűzek is húszféle virággal szoktak élni a koszorúkötésben, aszerint, minek van ép ideje. Ezek : tavaszi első sárga fű ; szekfű ; sárga, fehér és szederjes viola ; kék viola ; ciprus ; majoránna ; putnok vagy csombor ; Boldogasszony rózsája ; bécsi fű ; tarka viola ; bársonyvirág ; bazsalikom ; rózsa ; indiai szekfű ; rutta ; rozmaring ; levendula és spikanárd ; temondád fű ; izsóp ; rukerc. A hozzájuk kapcsolt jó erkölcsök a következők : az Isten igéjéhez és szolgálatához való kedv és szeretet ; Istennek igaz ismerete ; Isten félelme ; alázatosság ; imádság ; hálaadás ; az igaz hitnek nyilván való vallása ; a vénekhez való tisztelet ; dolgozódás ; tisztesség magatartás ; nyájasság ; irgalmasság ; szemérmesség ; ragyvasság avagy díszesség, vagyis a testnek és ruhának tisztántartása ; mértékletesség ; testi-lelki tisztaság ; megelégedés ; adakozás ; tökéletesség (állhatatosság) ; hallgatás. Ez a második rész tehát húsz fejezetre oszlik. Az egyes fejezetekben, követvén a füvekhez értő jámbor írókat, amennyire szükséges, szól a nevezett virág ereje felől, majd bizonyos szentenciát és szép mondást jegyez, mely a jó erkölcsökre emlékeztet, végül szép példát is vet mellé, hogy az olvasók az illető erényt életük minden idején magukhoz tudják kapcsolni.

Az első fejezet például a sárga fűről szól. Aminthogy ez az első virág tavasszal, úgy kell a szűzek szívében az istenszolgálat kedvelésének elősül fölébrednie. Amint a sárga fű örömet nő száraz mezőkön, úgy ez a jó erkölcs is örömet ver gyökeret a maga gyarlóságát érző, magát a Szentlélek malasztjával betöltő szívben. Amint e virág gutaütéstől oltalmaz és vizével fakadékokat gyógyít, úgy a példázott erény is megóv az örök halál gutaütésétől s a bűnök iszonyúvá tevő fakadékaitól. Következik néhány szentírási idézet, — szép mondás és szentencia, — végül pedig pár példa a Boldogságos Szűz, Boldog Margit és Szent Erzsébet istenszolgálatáról.

Ez a virágszimbolizálás nem Pécsi Lukács, illetőleg Martini találmánya : hagyományai az ószövetségi Szentírásig (Salamon könyve, Énekek éneke) visszanyulnak. Pécsi Lukács szimbolizáló virágai a reneszánsz divatos koszorúnövényei, de van köztük több középkorban kedvelt is, mint a rózsza, ibolya, ruta, sőt már egy amerikai ujdonság is, az indiai vagy borsoló szekfű néven emlegetett büdöske.¹ Némelyikük már a középkorban jelentett bizonyos erényt vagy érzelmet, így a rózsza és a lilium, a szentképek virágai, vagy a profán szerelmet jelző, de később, a reneszánsz világlasító szellemével Madonnaképekre is rákerülő szekfű. A szimbolumkedvelő barokk azután ezt a virágokkal való példázást kifejlesztette s nagyobb arányokban bevitte a köztudatba, — nálunk elsősül ép a Koszorú — s ettől kezdve gyakran találkozunk ilyen könyvcímekkel, mint «Lilium kertecske, azaz szép istenes virágokkal összeszedett külön-különféle imádságokkal, litániákkal és a szentséges pápáktól engedélyezett búcsúkkal bevettett könyvecske». Annál természetesebbnek tűnhetett ez az erkölcsbotanizálás, minél jobban elterjedt a komoly barokk kertkultusz, aminek híres alkotása Lippay pozsonyi kertje s az arról írt munka s aminek nyoma, hogy Nadányi János Erdély számára 1699-ben lefordította a francia Mizault tizenhatodik századi kertészeti könyvét. Az erkölcsbotanika, morális leckéi mellett, az előkelőket mindig szívesen utánzó átlag idomuló hajlandóságait is bizonyára kielégítette.

A virágszedés után «szükség valami kánvát készítenünk és gyengén meghajtanunk, különféle selymeket, aranyfonalat és ezüstzsinórt szereznünk, azaz azokat az okokat és tanulságokat megírunk, melyek ezekre a jó erkölcsökre» készítetik a leányzókat. Ezekről szól a Koszorú *harmadik része*. A kánva a szűzek okos lelkét jelenti. A kánva nem maga termi a virágokat ; a lélek sem az erényt : Isten kegyelme, Szentlélek segítsége kell hozzá. A kánvát egészen be kell borítani virágokkal : a szűzeknek is egész lélekkel kell befogadniok az erényeket. A kötözözsínórok, gyöngén sodrott fonalak és selymek azokat az okokat példázzák, melyek a jó erkölcsöket a szűzek lelkéhez hajtják és kapcsolják. Így az arany fonál Isten parancsolatát jelenti. Amint az arany a legdrágább fém, tűzben meg nem emésztődik, igen kiterjedő, vékonyra

¹ Rapaics Raymund : A magyarság virágai, 1932. 128 l. L. ezt a továbbiakra is, főképp 182—86. l.

kalapálható és poklosság ellen nagy gyógyerejű : úgy Isten parancsa is legfőbb a parancsok közt, szemfényvesztés el nem emésztheti, szelíd igéjű, messze terjedő és a bűn poklosságától véd. Ugyanígy fejt ki a többi okot, az okos emberek intését, Isten jutalomigéretét, a dorgálástól való félelmet, az előmenetelt, a jó hírnevet, az istenfélő szűzek példáját s a keresztnév jelentését (Klára tisztát jelent, Konstancia állhatatosat, stb.), a szimbólumok, ezüstfonál, fehér, fekete, sárga, vörös és szederjes selyem kapcsán.

A *negyedik rész* némely eszközöket és utakat sorol elő, melyek által a szűzek a nevezett jó erkölcsökre jutnak. Ezek a hit, a Szentlélek segítsége, a jónevelés, okos tanítás, a törvények és rendszabályok, a lelki gondviselők segítsége és a jó példa.

Gondolatmenete vázlatos ismertetéséből is nyilvánvaló, hogy egészét tekintve, fárasztó szerkezetű, túlkomponált mű a Koszorú. Minden szimbólum, álorca s a lélek eltéved a jelképek útvesztőjében. Az igaz veteményes ágy : mondja mindjárt az elején, az Egyház. Három ágy van benne : három termő talaja van az erénynek. A virág szára és kórója a hitet jelenti. Amint a szár a talajba nyúlik, úgy nyúlik a hit Isten akarataiba. A szarat a föld táplálja : hitünket Isten akarata. A szár növekedéséhez nap kell : a hitéhez Krisztus, az igazság napja. És így tovább, gótikusan kapcsolódó, fölfelé kúszó és elvékonyodó hasonlatok kápráztató sorozatán át. Ugyanígy az egyes virágokról szóló fejezetekben is. Az illető virág ezt és ezt az erényt példázza. Amint a virág ekkor és ekkor nyílik, itt és itt nő, ilyen és ilyen szirmokat hajt, így és így preparálva erre és erre használható : úgy a példázott erény is ilyen korban, ilyen lélekben, ilyen színben jelentkezik vagy jelentkezzék és ez és ez ellen a kísértés, bűn vagy büntetés ellen véd, vagy védjen. Minél szétágazóbb egy-egy tétel kifejtése, annál bonyolultabb a róla szóló szakasz. Szigorú részletezésével, párhuzamosításai szörszálhasogató pontosságával és megokolásai tudós pedantériájával a formális skolasztika szélsőséges termékeire emlékeztet.

A skolasztikus szerkesztés olyan divatjáról, a skolasztikus gondolkodás olyan formáló hatásáról, mint a franciáknál, hasonlóan fejlett iskolázás híjján nálunk nem lehet szó. Voltak azonban nekünk is skolasztikus hagyományaink, a középkortól fogva, mind formaiak, mind tartalmiak.¹

A Koszorú elsősorban formai szempontból kapcsolható a skolasztikus hagyomány folyamába. Jelentőségéből nem sokat von le ezen a téren az, hogy fordítás. Kora átlagközönségének készült, tudományos igények nélkül s így, mint népszerű műnek, főként a magasabb kultúrjavak széleskörű elterjesztésével és közvetítésével van nevelő érdeke. Olvasóit bonyolultabb gondolatmenetek végigkövetésére szoktatta és megismertette a finomabb jelképességgel.

¹ A középkorra vonatkozólag l. Horváth Cyrill : Kódexeink skolasztikus elemei. Hk. 1932.

Annak, aki majd a skolasztikának a magyarság lelkére és gondolkodásmódjára tett formális alakító hatását fogja vizsgálni, nem szabad elfelednie róla.

Tudós és túlkomplikált szerkezete ellenére is életszerű és közvetlen Pécsi Lukács munkája. Fárasztó voltát a leleményben rejlő hasonlítási lehetőségek pihenés nélküli kötelességszerű kihasználása okozza, de ugyanez a lelemény, a koszorúkötés analógiája, szorosan a gyakorlati valósághoz is kapcsolja. Még jobban biztosítja azonban életközelségét az a nagy figyelem, amellyel közönsége helyzetét és érdeklődését számon tartja s az az ügyesség, amellyel módját ejti, hogy részletező fejtegetései közé gyakorlatias oktatást szőjön az illedelmes viseletről, a szűzek kötelességeiről és szórakozásáról, öltözködéséről és hivatásáról. Így a skolasztikus keretből a koszorúkötés kedves foglalatosságához kötve, kialakul a kor képe és eszménye ; középkorias köntösben barokk szűzek jelennek meg előttünk.

Kötelességeik a konyhában, a barom istállóban, a mezőn és kertben, végül a szobában és házban vannak. Konyhában való munkájuk az, hogy megtanulják a konyhát és szobát söpörni, tudjanak tüzet rakni, főzni, asztalt vetni, tálat, tányért, fazekat elmosni, fejet mosni, vizet hordani stb. A barom-istállóban tudniok kell szénát vetni a jószágnak, azt megfejteni, tisztán tartani, csordára kihajtani, vajot és sajtot csinálni «és egyéb dolgozhoz érteni, valami illeti az baromfiat». Ez a munka a paraszt leányzókra s némely városbeli szűzekre és szolgáló leányokra tartozik. Kerti dolgozódásuk a veteményes ágyak megásása, megtrágyázása, bevetése, gyomlálása, öntözése, megérett kőrök lemetélése, összegereblyézése, nyalábba gyűjtése és a kertből kihordása. «Az szobában pedig egy kevésbé tisztességés és gyengébb munkával kell élniök, szükség hogy fonjanak, motollát töltsenek, gombolyagot tekerjenek, selymet sodorjanak, kötést kössenek, varrjanak, szőjjenek. Továbbá szép drága füvekből vizet égessenek, különb-külömb-féle liktáriomot és egyéb-féle házi csemegét, szép válogatott gyümölcsöt készítsenek, mind nyersét, mind aszút, melyek néha a házban betegségekben szükségések lehetnek.»

A «kiválasztott emberség és udvari magatartás» úgy kívánja, hogy álmukból fölkelve először imádkozzanak «s egyedül felfelé való kamarába menjenek, minek előtte emberek közibe lépjenek, hogy valamit az természet kíván befedezni, tisztességés öltözettel befedezzék és amennyire lehet, hosszú ruhájukat tisztán reájok vegyék, mely által minden isszonyúságot és embertelenséget eltávoztathatnak ; úgy is öltözzenek, hogy mind nemzetségeknak, mind magoknak tisztességés legyen (nem hogy keresztül álljon az toll boglyas fejeken, az subácskában magát összevonván az füstös házból tízszer kiáltsák is, ki nem vonhassák az tűz mellől délig) ; az főső, tükör és egyéb szerszámok arra valók, nem hogy csak abban mulassák az egész napot, mert idején valami tisztességés munkában szükség, hogy találtassanak, hanem hogy tisztességésen mehesse-nek emberek köziben.» Ruhájukban és ékességükben hazájuk szokásához

tartsák magukat s hagyjanak békét idegen országok újonnan talált öltözeteinek. Ez talán az első hang a nemzeti viselet mellett s az első panasz amiatt, hogy «majd meg sem esmérhetjük egymást az sok változó új ruházatokban, főképen az leányzó rendet, micsoda nemzet legyen; az mi országunk ruhájának csaknem magva szakadt, még formájának is.»

Az asztal fölött is emberséget kell tudniok a szűzeknek. Ez vendégségben vagy menyezőben vannak, várjanak, míg a gazda, vagy az arra választott ember helyükre ülteti őket s az ételt megkezdi, azután egyenek ők is. «Ha pedig valami tiszteséges szép falatot tesznek eleikben, először mást kínáljon, avagy azt, aki eleibe teszi ; ha pedig ugyan mégis kényszerítik, hogy elvegye az eleibe adott falatot, valami kisded részét messék le és a többit adják annak, az ki osztja, avagy szomszédjuknak, ha asszonyállati rend és hozzájuk hasonló.» Igen keveset egyenek és igyanak ; ha rájuk köszöntenek, még ha nem szomjaznak is, illőbb, hogy ajkukhoz emeljék a poharat, mintsem hogy megvessék. «Ha pedig történet szerint az asztalnál oly szóbeszéd esik, valami trágár, avagy az mint most szokták, vigasság tevő csélcsepok miatt, mely nem tiszteséges, avagy csak eféle helyhez nem illendő, olyankor magokat megtartóztassák, minden módon máshova gondolván, mintha ingyen sem hallanák, hanem ami előttök vagyon, tiszteséggel egyék.» Keveset és okosan beszéljenek, általában csak a házigazdára nézzenek, köszönés nélkül ne távozzanak.

Ilyen tiszteséges magatartásban igyekezzenek találtatni a táncolásban is. Illendően táncoljanak és mulatozzanak. Nappal gyűljenek össze, bizonyos választott igaz órán, bírák, szülők hírével és engedelmével, becsületes emberek jelenlétében.

Ezekből az illemszabályokból nyilvánvalóvá válik a kor keményebb, férfiasabb szelleme s a nő másodrangú szerepe, különösen ha későbbi munkák hasonló részleteivel vetjük össze őket. Hősiesség, harc és áldozat az eszményei ennek az időnek s ez határozza meg nőszemléletét is. Pécsi Lukács mintegy azt tanácsolja a szűzeknek, hogy igyekezzenek minél észrevehetetlenebbekké tenni magukat, hallgatagon és áldozatosan munkálkodjanak s ne válogassanak a föladatakban. A durvább dolgok «nem sértik meg a kamukában járó friss szűzeket is, bár vastag és darabos tenyerek és kezük támadjon belőlük, mert az eféle gondviselő munkás, gyors leányzó szűzre minden jámbor tiszteséges férfiú ma vagy holnap magát reá bízhatja és véres verejtékének könnyebbítő segítségére találkozik, mely okért teremté Isten az asszonyállatot.» A korai barokk a nőben elsősorban a férfi társát és segítőtjét látja, súlyos föladatak és áldozatok néma vállalóját, az erős, kitartó asszonyt és anyát. A feleség osztályosa férje szenvedéseinek, enyhítője fájdalmának ; díszeskedjék a nyájasságnak bársonyvirághoz hasonló erényével és «az ő szomorú férjének mind szemét, mind szívét vigasztalja és könnyebítse.» S ezenfölül a viharos korban a szeretet melegének forrása is. Irgalmassága, mely a baszalikomra emlékeztet, először és leginkább azokhoz jelenti meg magát, akik egy gyüle-

kezetből és ágból vannak, vár szerint való atyafiókhöz, apához, anyához, testvérekhez, azután mind tovább, tovább terjed, idegenekhez, sőt gyakran, ha nagy nyavalyába és nyomorúságba esnek, ellenséghez is, míg az egész virágot beborítják a szeretet fehér bazsalikomvirágai.

A Koszorú erre az asszonyi hivatásra neveli a szűzeket. A szerelem kérdését, híven világnézete engedelmes és áldozatos, a testtel keveset törődő szelleméhez, nem is érinti. Ha a leányzók házasságra akarnak lépni, írja, szülők és gondviselőik nélkül semmit ne kezdjenek, azok tanácsát megfogadják és mindenképen kövessék, «mivelhogy oly állapotra lépnek, melyben szükség az tanácskozás és az vén embereknek okos értelmek ; továbbá mert hogy még ők az szüléknek kenyerén vannak, szükség az engedelmesség.» A lány útja családi függésből családi függésbe, a szülők hatalma alól a férj hatalma alá vezet. A barokk ember messze tekintő, túlvilágot fürkésző, annak boldogságára készülő lelkének azonban ez természetes volt, áldozatát egyszerűen vállalta s a bonyolult érzelmeknek nyersebb természetével távolról sem tulajdonított akkora jelentőséget az életben, mint később a preromantika és romantika. Helyzetét, magatartását még csak aszkétikusnak sem érezte, mértékletesnek és józannak tudta magát. Pécsi Lukács egyenesen óvja olvasóit a túlságos aszkézistól.

Egyszerű jóság, harmonikus tisztaság levegője árad a könyvből. Bűnökről és büntetésekről nem beszél : gonosz, «baktermészetű» leányzókat illetnek azok, nem tisztaságos szűzeket. Nem beszél a gonoszul nevelt lányokról sem : rúttaná velük koszorúját, «a prédikátorokra és gyóntatókra bagyom azt, hogyha nem érdemlik az dicséretet, orcázást és pironkodást szenvedjenek, de ez koszorút a szép tiszta szűzeknek igyekeztem kötni és elvégezni.» Általában egész szemléletét ez az idealizmus jellemzi, szemben azzal a pesszimistikus nőképpel, amely a kor lírai költészetének egy részéből rajzolódik elénk s melynek alapja az asszony eredendő tökéletelenségének hite, mely gyakran azt is tagadja, hogy a nő egyáltalán Isten teremtménye volna. Ennek a nőgúnyoló irodalomnak egyetlen rokon hangja akad művében, az a rész, amelyben azok ellen a «csácsogó, nyughatatlan asszonyállatok» ellen szól, akik mindig más dolgával törődnek. Rosszabbak ezek a háznál ülő macskánál ; annak legalább hasznát látni, mert egeret fog, míg ezek csak «számtalan gonoszt szereznek ; méltó volna, hogy emberek közt ne szenvedtetnének.» Ám itt sem a férfiak szempontjából ítélt, hanem jóságos szűzekéből s mint a családias, boldog élet védelmezője kel ki a békétlen rosszindulat ellen.

A szűzeket kicsiny koruktól kell az erényre nevelni, — írja — «valamint minden vadászó mester, midőn jó és gyors tacsókát avagy agarakat akar fölnevelni, mindjárt kölök korokban szoktatja őket vidámságra és az vadnak kergetésére, mutatván és előhozván szarvas, őz, róka avagy nyúlborrt.» Másutt : «Közönséggel az szűz leányoknak, midőn levelet írnak, fölibe mért

szokták így írnia : az nemes, jó erkölcsű szűznek, sokféle jó erkölcsökkel teljes szűznek, hanem hogy minden életkebe az jó erkölcs után igyekezzenek?» Szelíd és szemérmes áhitata olykor jelzők halmozásában nyilvánul s ezzel bizonyos bájos realizmussal vonja be alakját : «Mária, pedig Isten anyja volt, nem gögösködék Betlehemben, nem is feddődék az vendégfogadó gazdával fölséges, friss és gazdag kamaráért és házáért, tiszta szép fejér ágyért, hanem megelégedék valami üres hellyel az istállóban.» Másutt a jelzők halmozása, szólás- és közmondásszerű részletek beszövésével, egyszerre a nyers ösztönt sejteti meg a tapintatos tartózkodás mögött, mikép a borsoló szekfű szebb, mikor szirmait kinyitja, «azonképen az emberséges és tisztességes tisztán való magaviselés inkább illeti az embert, midőn még ifjú, vastag, kövér és teljes, hogysen az görbe, aszú és sömörödött embert, mert a jó szakács és rakás hús, az jó futó és igaz út, vendégség és vígasság, az ép ékes ruházat, fejér vidám ifjú igen illenek össze.» Vagy : «Lám azt szokták mondani igazán is, az úr, ha gyékénnyel leplezik is, ugyan úr ; azért nem jó a bagolynak, noha nagy tollas szeme, feje vagyon, az sólymok közibe ölygetteni magát.» Ami mondatszerkesztését illeti, skolasztikus hasonlatosraiból önként következik a körmondatoság. Ezt azonban nem tudja áttekinthető logikával keresztülvinni, úgy hogy stílusa gyakran «barokk mondatszövevényyé» bogozódik.¹ Pázmány teatrális nagyarányúsága hiányzik belőle. Néhol azonban ügyes és ritmusos szakaszokat ír ; általában Telegdivel és Monoszlóival, a hitvitázó-szónoki ellenreformáció logikára törekvő, intellektuális prózájával szemben az érzelmi fogantatású, omlékonyabb nyelvet képviseli s ebben a jezsuita misztikus Hajnal Mátyásnak előzménye s a kódexek misztikus nyelvhasználatának folytatója.

A Koszorú Pécsi Lukács legszebb nunkája. Fordítás létére jogunk van az eredeti nunkák mértékével mérni. Minden kor a maga irodalomfogalma alapján ítélendő meg s Pécsi kora az eredetiséget nem vette mai, romantikus értelmében. Hatás szempontjából is közömbös volt egy-egy mű eredetisége s az irodalomnak nemcsak azt kell kutatnia, mi honnan származik, minek mi a pusztán esztétikai értéke, hanem azt is, mi hatott a korra, mi vett részt a közönség, a magyar lélek lassú formálásában.

A Koszorú leggyakrabban előforduló szava a «tiszteséges». Jelképet láthatunk ebben s vallomást, jelét a Gyöngyösi-féle barokk udvari szellemet megelőző, az alatti, «polgáribb» magatartásnak, melynek nem a szépség és antik minta, hanem a vallás és erkölcs.

Mindezek mellett a Koszorú mint keverékmű is érdekes. Szerkezete középkori jellegű, skolasztikus formájú, de szimbolum-kedvelésével már a jelképeket szerető barokkra mutat, világnézetével, a belőle kialakuló életképpel pedig mindenestül ennek az áldozatos lelkiségnek a terméke.

¹ Zolnai Béla : Körmondatt és tíráda. Minerva, 1929.